

ZÁVERY

Ako bolo poukázané v jednotlivých kapitolách, viaceré kultúrno-náboženské prvky pramennej základne boli charakterizované ako churritské a sú sledovateľné na niekoľkých úrovniach. Ide o onomastiku, titul *endan*, churritskú pisársku tradíciu, Kumarbiho, predpokladané a prevažne nepriamo doložené teonymá v Levom texte a Sámarrskej tabuľke a podzemnú štruktúru, ak bude akceptovaná jej funkcia za účelom *āpi*-rituálov. Ikonografickú tradíciu by som taktiež úplne nevyučoval z tohto zoznamu. Dôkazy o churritskej populácii v hornej Mezopotámii pochádzajú už zo staroakkadského obdobia. Zároveň išlo o oblasti, ktoré obývali pred vstupom smerom na západ a juhozápad. Označenie „vstup“ by nemalo znamenať len populačnú migráciu, ale predovšetkým putovanie celej škály kultúrnych prvkov ako jazyk, náboženstvo a ďalšie ideologické elementy. Podľa toho, do akej miery sa presadili, je prípustné hovoriť o určitom stupni churritizácie ako akulturácii tej-ktorej oblasti, kedy churritská tradícia „narazila“ na tú pôvodnú. Hypoteticky mohla v Urkeši nastať podobná situácia, keď sa migračná vlna churritského obyvateľstva usadila v častiach chábúrskeho regiónu niekedy v temnom období. Churritské kultúrne prvky boli potom udržiavané prostredníctvom politického vývoja a boli podporované urkešskou panovníckou dynastiou. To umožnilo ich pretrvávanie a šírenie, podľa všetkého aj ďaleko za hranice mesta.

Chrám v Urkeši, ktorého pozostatky boli objavené, musel predstavovať jednu z najvýznamnejších zložiek religiozity a dokonca mohlo ísť o zložku churritskú. Vďaka churritskému mytologickému cyklu o Kumarbim, Leviemu textu a Sámarrskej tabuľke sa núkajú indicie zakončené hypotézou, podľa ktorej nebol zasvätený Nergalovi, ale prostredníctvom pisárskeho úzu *interpretatio Akkadika* churritskému bohovi Kumarbimu. Medzi uvedené indicie patrí Kumarbiho chtonická charakteristika, Urkeš ako jeho rezidencia, mezopotámske logogramy pre

zápis božstiev, náznaky churritského panteónu v Levom texte a zápis tohto textu v churritčine.

Ďalším podstatným nálezom je podzemná štruktúra, ktorej rituálna funkcia je veľmi pravdepodobná. Kosti špecifických zvierat a ďalšie artefakty, niektoré veľmi netypické pre bežné používanie, jej situovanie doslova vedľa palácového muriva a platformy (možno) KASKAL.KUR dovoľujú predložiť hypotézu, podľa ktorej slúžila na vykonávanie *āpi*-rituálov. Známe sú z neskorších churritsko-chetitských textov ako forma komunikácie s podsvetnými božstvami, napr. za účelom garancie purifikácie. V dôsledku objaveného inventára v podzemnom objekte sa zdá, že vykonávatelia rituálov sa v Urkeši sústredili hlavne na túto činnosť. Monumentálnosť štruktúry a jej blízkosť pri paláci znamená, že bola neoddeliteľnou súčasťou oficiálneho kultu, teda s participáciou miestnej panovníckej dynastie.

Zdá sa, že palác, podzemná štruktúra, platforma a chrám boli v staroveku integrované do homogénneho ideologického celku. Ten spájal sakrálnu rovinu s rovinou profánnou, predstavovanou politickou elitou. Súčasťou tohto chthonického sakrálneho komplexu bol určite aj boh uctievaný v chráme, ktorým mohol byť Kumarbi. Zároveň mohol byť kultovým účastníkom rituálov v štruktúre, čo sa ale dá podložiť len veľmi nepriamo. Faktom zostáva, že sakrálny komplex ako celok bol udržiavaný prostredníctvom oficiálneho kultu, podporovaného vládnuou dynastiou v Urkeši.

S oficiálnym náboženstvom sa vo všeobecnosti spája aj inštitút panovníka a sakrálny význam jeho úradu, čoho evidencia pochádza aj z Urkeša. Okrem vyššie uvedených záverov sú cenným prameňom k diskusii tri pečatné odtlačky, na ktorých figuruje lev ako symbol urkešskej dynastie. Lev bol asociovaný aj s chrámom, bol symbolom boha spojeného s touto sakrálnou stavbou a ako symbol na pečatiach legitimizoval inštitúciu urkešských vládcov či princov zo sakrálnej perspektívy. Hypoteticky to mohol byť opäť Kumarbi. Samostatnou zložkou panovníckeho úradu bol potom fenomén deifikácie, len ojedinele doložený z Mezopotámie. Sú iba veľmi nepatrné náznaky takéhoto zbožštenia v Urkeši a neexistujú v súčasnosti presvedčivé dôkazy v prospech jeho inštitucionalizovania, a tak môžeme hovoriť len o sakrálnom aspekte panovníckej funkcie.

Glyptika, ako jeden z významných zdrojov poznania náboženstva a mytológie, mala medzi nálezmi z Tell Mózánu špeciálne zastúpenie. V tomto smere prevažujú jednoznačne pečatné odtlačky. Skúmané boli z tematického/obsahového a štýlistického hľadiska a dostáva sa pri nich do popredia nábožensko-mytologický a politicko-ideologický obsah. Okrajovo boli naznačené ranodynastické vplyvy, ale hlavne bolo poukázané na výrazné zastúpenie akkadských prvkov, popri lokálnej severosýrskej ikonografickej tradícii. Zatiaľ čo niektoré pečate boli vyrobené priamo na severe majstrami ovládajúcimi juhomezopotámske štýly, iné asi migrovali do Urkeša z juhomezopotámskeho prostredia, napr. ako dar, spolu s ich vlastníkom alebo prostredníctvom obchodu. Ikonografická tradícia je jedným z viace-

rých dokladov akkadských kultúrnych vplyvov v Urkeši, popri písárskej tradícii či onomastike. Tieto vplyvy sa dokázali ľahšie integrovať v Urkeši nielen vďaka všeobecným kontaktom s južnou Mezopotámiou, ale nemalou mierou mohla prispieť aj prezencia Tar'am-Agade a možno aj Uknítum v meste.

Na úplný záver zostáva poznamenať, že Tell Mózán istotne ukrýva aj ďalšie cenné informácie. V čase dokončovania tejto monografie je prirodzene prieskum na lokalite v dôsledku neblahej a poľutovaniahodnej sociálno-politickej situácie v regióne prerušený, no zostáva dúfať, že jej výskum bude ešte priamo v teréne v budúcnosti umožnený. Mohli by tak byť eventuálne potvrdené alebo vyvrátené súčasné hypotézy, a zároveň by mohli svetlo sveta uzrieť aj úplne nové fakty. To je už ale záležitosť vyžadujúca, v súčasnej politickej situácii, riešenia v prvom rade mimo vedeckú obec, no i tak si dovoľujem naznačiť aspoň dve možné smerovania výskumu do budúcnosti: (1) Pre ešte lepšie porozumenie charakteristiky starovekého Urkeša by bolo zaiste vhodné zasadiť situáciu tohto významného mesta do celkového kultúrno-geografického kontextu chábúrskeho regiónu, pokiaľ ide o iné mestá, s ktorými bol/mohol byť Urkeš v stálom kontakte. Týka sa to takých centier ako Tell Lejlán, Tell Brák, Tell Chuéra, Tell Bejdar a ďalších. Obsiahlejšia komparácia na viacerých úrovniach by mohla len prispieť k porozumeniu širších súvislostí. (2) V Urkeši bolo churritské povedomie a tradície prítomné už v 3. tisícročí pred n. l. a bolo by preto prínosom zistiť, ako sa tieto prvky zo severných oblastí šírili v čase a priestore do ďalších regiónov starovekého Predného východu a akú úlohu mohol v tomto prípade Urkeš zohrávať.